

1048 Hasankale (Pasinler) Savaşı ve Sonuçları

1048 Hasankale (Pasinler) War and Its Results

Umut GÜNER¹

Özet

1048 yılında Anadolu topraklarında meydana gelen Hasankale Savaşı hem kurulmakta olan Selçuklu Devleti hem de Anadolu Türk tarihi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş aynı zamanda Bizans ve Selçuklu askeri kuvvetlerinin ilk defa karşı karşıya gelmesi bakımından da oldukça önemlidir. Nitekim savaşa giden süreçte Selçuklu şehzadesinin ölümü ve ardından Selçuklu kuvvetlerinin Bizans, Gürcü ve Ermenilerden müteşekkil bir orduyu mağlup etmesi Selçuklu Devleti ve Türkmenlerin kaderinde büyük bir dönüşüm başlatmıştır. Selçukluların zaferlerinden sonra Bizans'a karşı üstünlük elde edecekleri bir anlaşma yapmaları ve bu anlaşmadan siyasi, dini ve ekonomik olarak kazançlar elde etmeleri savaşın sonuçları bakımından önemini ifade etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Selçuklu, Bizans, Hasankale, Anadolu, Savaş

Abstract

The Battle of Hasankale, which took place in Anatolia in 1048, was an important turning point for both the Seljuk State and Anatolian Turkish history. This war is also very important in terms of the first encounter between the Byzantine and Seljuk military forces. Following the death of the Seljuk prince, the Seljuk forces defeated an army composed of Byzantines, Georgians and Armenians. The victory leads to a great transformation in the predestination of the Seljuk State and the Turkmens. The treaty after the victory comprises important results of the war, including the superiority of the Seljuks against Byzantium as well as political, religious and economic opportunities granted to the Seljuks.

Keywords: Seljuk, Byzantium, Hasankale, Anatolia, War

---

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: umutguner@outlook.com ORCID no: 0000-0002-7171-2713

GİRİŞ

Selçuklu Türkmenleri'nin Anadolu'ya yönelik yürüttüğü faaliyetler esasında Selçuk Bey'in vefatından sonra meydana gelen sıkıntılı süreçlerin bir neticesi olarak tezahür etmiştir. Nitekim Cend şehrine göç ettikten sonra Karahanlılar ve Gazneliler ile yaşadıkları uzun mücadeleler Selçukluları yıpratmıştır. Bu sıkıntılı süreç içerisinde yeni gelen Türkmen göçleri de Selçukluların içinde buldukları durumu daha da zorlaştıran bir hal almasına sebebiyet vermiştir. Meydana gelen “*Büyük Oğuz Muhacereti*” Selçuklular için her zaman bir problem teşkil etmekte ve en kısa zamanda çözülmesi elzem bir mesele olarak durmaktaydı.

Nitekim 1040 senesinde Gazneli Sultanı Mesud'a karşı kazanılan Dandanakan zaferi neticesinde büyük bir imparatorluk kurmak hususunda önemli bir kazanım elde eden Selçuklular Tuğrul Bey ve abisi Çağrı Bey önderliğinde büyük bir devlet tesis etmek amacı ile önemli kararlar aldılar. Elde ettikleri başarılar neticesinde Türkmen zümreleri üzerinde cazibesini arttıran Selçukluların nüfusu günden güne artmaktaydı.

Bu dönemde başkenti Nişabur'dan Rey'e nakleden Tuğrul Bey imparatorluğun iç ve dış siyasetini belirleyecek kararlar almaya başladı. Büyük bir imparatorluk haline gelmeye başlayan Selçuklular bu dönemde Anadolu'ya yönelik sefer ve fetih hareketlerine başlayarak bir milad başlatmış oldular.

ANADOLU'YA YÖNELİK SEFERLER VE SAVAŞA GİDEN SÜREÇ

Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan itibaren iç siyasette en temel meselelerinden birisi ülke toprakları içerisinde varlık alanı bulan Türkmenlerin muhacereti idi. Özellikle kendi boy beyleri idaresinde çoğu zaman Selçuklu sultanının meşruiyetini tanımadan müstakil bir şekilde hareket eden Müslüman Türk toplulukları sürülerini beslemek ve yurt bulabilmek gibi gayeler ile İslam beldelerini istila ediyor, çoğu zaman da yerleşik halk ile mücadeleye girişiyorlardı. Bu dönemde İslam devletinin sultanı ve koruyucu sıfatını benimseyen Tuğrul Bey, devletin temelini ve askeri gücünü oluşturan Türkmenlere hem yurt bulmak ve geçim imkânlarını sağlamak hem de kendi tebaasını ve merkezi topraklarını bu çapulculardan kurtarmak gibi düşünce çerçevesinde iç ve dış siyasette muhtelif politikalar izlemeye

başlamıştır². Dandanakan Savaşı'ndan sonra İran coğrafyasına girmiş olan Türkmen kitleleri Selçuklu liderleri ve Tuğrul Bey'in teşviki ve gayreti ile Van (Vasपुरagan) ve Erzurum bölgesine kadar yayıldılar³.

Başkenti Rey'e taşıyan Tuğrul Bey, burada düzenlenen bir kurultayda alınan karar ile Anadolu'ya yönelik sefer ve fetih hareketlerini başkentten Rey'den yönetecekti. Bu vesile ile Amcası Yusuf Yınal'ın oğlu İbrahim Yınal'ı Hamedan ve İsfahan, diğer amcası Arslan Yabgu'nun oğulları Kutalmış ve Resultekin'i Hazar Denizi bölgesine, diğer amcası Musa Yabgu'nun oğlu Hasan ile kardeşi Çağrı Bey'in oğlu Yakutî'yi de Azerbaycan ve Doğu Anadolu'nun fethi ile görevlendirdi. Aynı zamanda Tuğrul Bey, şehzâdelerin emrine çok sayıda Türkmen kuvvetleri verdi⁴.

Tuğrul Bey, Kutalmış'ı Bizans Devleti'nin direncini kırmak ve varlık alanı bulmak amacı ile Azerbaycan fütuhâtı ile görevlendirmişti. Tuğrul Bey'e “*Bu bölgelerin zengin ve Romalılarında kadın gibi korkak olduğunu ve bu sebeple kolay feth edilebileceğini*” bildiren Kutalmış bu seferler sırasında birçok başarı elde etti. Kutalmış ile beraber olan Musa Yabgu'nun oğlu şehzâde Hasan⁵ yaklaşık olarak 20.000 kişilik bir ordu ile Pasin ve Erzurum ovalarını istila edip (Van) Vasपुरagan bölgesine girdi⁶.

Şehzâde Hasan'ın Vasपुरagan bölgesine girmesi üzerine Bizans valisi Aaron, İberya valisi Katakalon'dan yardım istemiş ve gelen yardım üzerine kuvvetlerini birleştiren ikili Türk ordusu ile Beçni civarında Stranga Çay'ı (Yukarı Zap Suyu) yakınlarına karşılaştılar. Savaş başladıktan bir süre sonra Bizans kuvvetleri Türk ordusunu pusuya düşürmek için silahlarını ve bütün eşyalarını bırakıp geri çekilmeye başladılar. Selçuklu askerleri Bizans askerlerinin savaşı bırakıp kaçtıklarını düşünerek savaşı bırakıp Bizans karargahlarını yağmalamaya başladılar. Bu sırada pusuda bekleyen Bizans askerleri savaşa katılarak yağma ile meşgul olan Selçuklu ordusuna saldırmaya başladılar. Şehzâde Hasan ile arkadaşları silahları ellerinde dövüşerek şehit oldular⁷. Selçuklu ordusunun bir kısmı da dağlar üzerinden Ermenistan bölgesine doğru kaçtılar⁸.

² Turan, 2003, s. 112.

³ Özgüdenli, 2013, s 97.

⁴ Sevim ve Merçil, 2014, s. 44; Yinanç, 2013, s. 40.

⁵ Bryennios, 2008, s. 44. Bizans kaynaklarında Hasan'ın lakabı Sağır olarak ifade edilmiştir.

⁶ Turan 2013, s. 121.

⁷ Yinanç, 2013, ss. 40-41.

⁸ Honigmann, 1979, s. 177.

HASANKALE SAVAŞI

Şehzâde Hasan'ın şehadeti başta olmak üzere önemli bir Selçuklu kuvvetinin yenilgiye uğratılması sultan Tuğrul Bey'i büyük bir iç sıkıntısına ve üzüntüye sevk etti. Şehzâde Hasan'ın intikamını almak için o sırada Şehrizor taraflarını itaat altına almakla uğraşan İbrahim Yinal'ı Azerbaycan Genel Valiliği'ne atayan Tuğrul Bey, Kutalmış'ı ve askerlerini de destek olması için onunla birleştirerek Hasan'ın intikamını almak üzere Rum gazası ile görevlendirdi⁹. Bizans kaynaklarının mübalağalı ifadesi ile yaklaşık olarak 100.000 kişilik bir ordu ile harekete geçti¹⁰.

Selçuklu Türklerinin güçlü ve nüfus bakımından kalabalık bir ordu ile harekete geçmesi üzerine Vaspuragan ve İberyâ valileri Bizans İmparatoru IX. Konstantinos'a haber göndererek yardım talep etti. İmparator IX. Konstantin Gürcü Prensi Liparites'e haber göndererek Gürcistan ve Abhazya kuvvetleri ile birlikte imparatorluğun generallerine destek olmasını istedi ve aynı zamanda da Bizans generallerine Liparites'i beklemelerini söyledi. Bizans generalleri Araon ve Katakalon civar bölgelerde bulunan lejyonları da toplayarak daha süratli bir şekilde kendilerine katılması için Gürcü prensi Liparites'e haber gönderdiler¹¹.

Arisdegues de Lasdiverd'in tabiriyle Selçuklu reisleri aç kurtlar gibi Vaspuragan bölgesine girmişlerdi¹². Türk şehzâdeleri İbrahim Yinal ile Kutalmış o dönemde Arze/Erze ve Kalika diye bilinen eski Erzurum'a doğru harekete geçtiler. Kalabalık bir nüfusa sahip olan ve içerisinde çok fazla sayıda servet sahibi tacirin yaşadığı kasabayı baskınla ele geçirmek isteyen Selçuklu ordusu başarılı olamadı. Kasaba halkı kasabanın girişlerini toprak ile kapamışlardı ve Selçuklu askerlerine yüksek yerlerden eşyalar fırlatıp birçoğunu öldürüyorlardı. Yaklaşık altı gün süren bu kuşatmanın başarılı olmaması üzerine İbrahim Yinal ateş kullanarak kasabayı ele geçirmeyi planladı. Bunun üzerine çok fazla sayıda ateş tutuşturularak evler yakılmaya başlandı. Çıkan yangınlar sebebi ile kasaba halkı direnişten vazgeçmek durumunda kaldı ve Türkler kasabayı ele geçirdi. Yangından arta kalan değerli mallar ile birlikte çok sayıda da altın ele geçirdiler¹³.

⁹ Piyadeoğlu, 2013, s. 130.

¹⁰ Zonaras, 2008, s. 90.

¹¹ Yinanç, 2013, s. 41.

¹² Agacanov, 2019, s. 319.

¹³ Zonaras, 2008, ss. 90-91.

Urfalı Mateos Vakayinâme'sinde bu savaşı şu şekilde yazmıştır¹⁴:

Türkler, çok nüfuzlu meşhur şehre geldiler. Onlar, şehrin surlardan mahrum bir vaziyette ve lakin sayısız erkek ile kadın ve hesapsız altın, gümüş ile dolu buldular. Şehir halkı Müslüman askerleri görünce ittifakla onlara karşı geldiler. Şehrin etrafında şiddetli bir muharebe vuku buldu. Muharebe hemen bütün gün devam etti ve tarlalar kanla boyandı. Müslümanlar 150.000 kişi kadar olan halkı mailen kılıçtan geçirdiler. Müslümanlar tarafından gasp edilen altını, gümüşü ve kıymetli kumaşları zikretmeye hacet yoktur, nitekim bunları kalemlle ifâde etmek imkânsızdır.”

İbrahim Yınal Erzen'den çıktıktan sonra İslami kaynaklara göre sayıları yaklaşık 50.000'i bulan ve Liparites komutasında bulunan Gürcü, Ermeni ve Rumlar'dan oluşan komutan Katakalon idâresindeki Bizans ordusu ile bileşerek Kaputru (Hasankale) önünde bulunan Ugumi (Kastro-okomi) köyünde karargâh kurmuştu. Selçuklu ordusunda bu bölgeye doğru harekete geçmişti. Rumlar Türk ordusu toplanmadan önce saldırıya geçme teklifinde bulunmuşlar fakat Gürcü komutan Liparites cumartesi günü olduğu ve uğursuz sayıldığı gerekçesi ile bu fikre katılmadı. Bizans ordusundaki bu belirsizlik üzerine İbrahim Yınal 18 Eylül 1048 Cumartesi günü saldırıya geçti¹⁵.

Bizans komutanları Katakalon ordunun sağ kanadını, Aaron ise sol kanadı yönetiyordu. Gürcü prensi Liparites ise merkez kuvvetleri kumanda etmekteydi. Türk ordusu ise iki bölümde kumanda edilmekteydi. Bir grubu İbrahim Yınal, diğer grubu ise Kutalmış komuta etmekteydi. Arap kaynakları bu muharebeye İbrahim Yınal'ın oğlu Mehmed'in de iştirak ettiğinden bahsetmektedir¹⁶.

Pasin ovasında çok çetin bir savaş meydana geldi, Gürcü Prensi Liparites'in yeğeni öldürüldü bunun üzerine daha şiddetli taarruza geçen Bizans ordusu ile Selçuklu Türkleri arasında çok çetin bir savaş oluyor zaferin hangi tarafta olduğu belirlenemiyor müthiş bir kan akıyordu. Rum ordusunun geri çekilmeye başlaması üzerine Liparites'te akşama doğru Ugumi köyüne doğru geri çekilmek zorunda kaldı. Türklerin şiddetli saldırılarına ve çevirme hareketleri neticesinde Bizans ordusu perişan edildi. Başta Prens Liparites olmak üzere birçok

¹⁴ Mateos, 2016, s. 86.

¹⁵ Turan, 2013, s. 122.

¹⁶ Yinanç, 2013, s. 42.

kumandan ve ordunun kalan kısmı esir edildi. Rum komutanlarından bazıları da Van ve Ani kalelerine kaçarak kurtuldu¹⁷. Selçuklu ordusu böylelikle büyük bir zafer kazanmış oldular¹⁸.

Gürcü Prensi Liparites kurtuluş akçası olarak 100.000 dinar tutarında para ile aynı miktarda hediye vermek istedi fakat İbrahim Yınal bu teklifi kabul etmedi. İbrahim Yınal bu zaferin akabinde İstanbul'a yaklaşık 15 günlük mesafe kalıncaya kadar olan bölgeleri yağmaladı¹⁹. Buldukları bütün ganimetleri aldılar, yaklaşık olarak 100.000'e yakın insanı esir aldılar. Sayılamayacak kadar hayvan, katır ve mal ele geçirdiler. Rivayete göre ele geçirilen ganimetler 10.000 bin araba ile taşındı. Ayrıca ganimetler arasında 19.000 adet zırh da vardı²⁰.

İbrahim Yınal bu büyük zaferden sonra tutsak Liparites'i ve ele geçirilen değerli ganimetleri başkent Rey'e Tuğrul Bey'e bizzat götürdü²¹. Sultan Tuğrul Bey bu önemli başarısından dolayı İbrahim Yınal'ı kutlayarak 40.000 bin altın başarı ödülü vermek istemişse de İbrahim Yınal bu ödülü kabul etmemiştir²².

SAVAŞIN SONUÇLARI

Bizans imparatoru IX. Konstantin aynı zamanda Balkanlarda Turak idaresinde başlayan Peçenek istilasını ile de mücadele etmekteydi. Bu nedenle meydana gelen yenilgi dolayısıyla ile Selçuklularla anlaşmaktan ve barış yapmaktan başka çaresi kalmamıştı. İmparator Diyarbekir Mervânî emîri Nasr ud-devle'nin de aracı olması ile Tuğrul Bey'e Bizans elçisi Drosos ile Nasr ud-devle'nin şeyhülislamı Abu Abd Allah b. Mervân ile birlikte elçilik heyeti gönderdi. İmparator, Gürcü prensi Liparites'in fidyesi ile birlikte 1.000 top ipek kumaş, 500 çeşit ağır elbise, 500 at ve katır, 300 Mısır eşeği, 1.000 öküz ve kıl keçi, 100 gümüş kap, 200.000 dinar para göndermiştir²³.

Tuğrul Bey, imparatorun gönderdiği heyeti ve değerli armağanları kabul etti. Gürcü prens Liparites sultan Tuğrul Bey'in huzuruna çıkarıldı. Tuğrul Bey onu müslüman olmaya davet etti fakat Liparites bu daveti kabul etmedi. Esir prens Tuğrul Bey'e "*Eğer tacirsen beni*

¹⁷ Turan, 2013, s. 122.

¹⁸ Azîmî, 2006, s. 9.

¹⁹ İbnü'l-Cevzî, 2014, s. 11.

²⁰ İbnü'l Esîr, 1991, s. 415.

²¹ Brosset, 2003, s. 283.

²² Sevim ve Merçil, 2014, s. 45.

²³ Turan, 2013, s. 123.

sat, cellatsan beni öldür ve eğer padişahsan beni bedelime mukabil serbest bırak” dedi. Tuğrul Bey ise esir prense karşılık olarak “Ben ne seni satın alacak tacir, ne de senin celladın olmak isterim; ben bir padişahım, istediğin yere gitmek için serbestsin” diyerek prensi serbest bıraktı²⁴. İmparator XI. Konstantin’in prens Liparites için gönderdiği fidyeyi kabul etmedi ve imparatora hediye olarak Liparites’in kendisini gönderdi. Ayrıca bir daha Türklere karşı silah çekilmemesinin güvenceye bağlanmasını istedi²⁵. Barış görüşmelerini yapmak için halifenin akrabalarından Şerif Ebü’l Fazl Nasreddin b. İsmâil el-Alevî başkanlığında bir heyeti Tuğrul Bey İstanbul’a gönderdi²⁶.

İstanbul’da yapılan görüşmeler neticesinde alınan kararlar şu şekilde idi:

- Emeviler devrinde İstanbul’da Mesleme b. Abdülmelik döneminde yaptırılan ve harab bir vaziyette olan camii tamir ettirilecek.
- Şii Fatımî halifesi adına okunan hutbe bundan sonra Abbasi halifesi ve Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey adına okunacak.
- Camii mihrabına Türk hâkimiyet sembolü olarak sultan Tuğrul Bey’in ok ve yay işaretleri eklenecek²⁷.

Üzerinde anlaşmaya varılan bu maddeler dışında Tuğrul Bey’in elçilik heyetinin son olarak Bizans’ın Abbasi halifeliğine verdiği yıllık verginin artık Selçuklulara verilmesini talep ettikleri ancak yapılan müzakereler sonucunda bu maddenin kabul edilmediği belirtilmektedir²⁸.

Son maddenin kabul edilmemesi üzerine Selçukluların yeniden Anadolu’da fetih hareketlerine başlayacaklarını düşünen Bizans imparatoru ülkesinin Doğu bölgelerinde bulunan kaleler ile istihkâmlarının tamir edilmesini ve Bizans askerlerinin sayılarının artırılmasını emretti²⁹.

²⁴ Müverrih Vardan, 1937, s. 175.

²⁵ Zonaras, 2008, s. 91.

²⁶ Köymen, 1976, s. 99; Azîmî, 2006, s. 11.

²⁷ Köymen, 1976, s. 56; Yinanç, 2013, ss. 42-43; Turan, 2013, s. 124; Özgüdenli, 2013, s. 99; Sevim ve Merçil, 2014, s. 46.

²⁸ Zonaras, 2008, s. 92.

²⁹ Yinanç, 2013, s. 43.

SONUÇ

Başkent Rey’de Tuğrul Bey önderliğinde düzenlenen kurultay neticesinde alınan en önemli kararlardan biri olan Anadolu’ya yönelik sefer hareketleri kısa zamanda içerisinde hızlı bir şekilde faaliyete geçirilmiştir. Nitekim Selçuklu orduları, başta Musa Yabgu’nun oğlu şehzade Sağır Hasan’ın ve Çağrı Bey’in oğlu Yakûti’nin faaliyetleri ile Anadolu’da Rum, Gürcü ve Ermeniler’e karşı önemli kazanımlar elde etmeye başlamıştı. Bu dönemde Anadolu’da faaliyet gösteren diğer Selçuklu şehzadesi Arslan Yabgu’nun oğlu Kutalmış’ın *“Bu bölgelerin zengin ve Romalılarında kadın gibi korkak olduğunu ve bu sebeple kolay feth edilebileceğini”* ifâde eden görüşleri ile Selçuklu şehzadelerinin ve Türkmenler zümrelerinin Anadolu coğrafyasına yönelik girişimleri hız kazanmıştır.

Selçuklu ordularının Anadolu’daki faaliyetleri başta Bizans valileri olmak üzere Gürcü ve Ermeni toplulukları tarafından menfi karşılanmıştır. Bu süreç içerisinde Bizans valisi Aaron ile İberyâ valisi Katakalon’un Stranga Çayı’nda Selçuklu şehzâdesi Hasan’ı ve arkadaşlarını şehit etmeleri Anadolu’da Selçuklu ve Bizans mücadeleleri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Pusuya düşürülerek şehit edilen şehzâde Hasan’ın vefatı başta Tuğrul Bey ve Selçuklu beyleri tarafından büyük bir üzüntü ile karşılanmıştır. Anadolu’ya yönelik düzenlenen keşif seferlerinde bir şehzâdenin öldürülmesi devlet ve hanedan için gerçekten çok kritik bir öneme sahiptir.

Şehzâde Hasan’ın kaybının ne derece önemli olduğu Tuğrul Bey’in Azerbaycan Genel Valiliği’ne atadığı İbrahim Yinal’ı kaynaklardaki ifâdesi ile yaklaşık 100.000 kişilik bir ordu ile Anadolu’ya Hasan’ın öcünü almak için görevlendirmesinden anlaşılmaktadır. Son derece büyük ve güçlü bir ordu ile Selçukluların Anadolu’da fetih ve yağma hareketlerinde bulunmaları Anadolu’da Selçuklu Türk tarihinin başlaması bakımından da oldukça önemli olduğu aşikârdır. İbrahim Yinal ve oğlu Mehmed’in Anadolu’da yürüttüğü faaliyetler neticesinde birçok önemli kasaba ve şehirler ele geçirilmiş, çok değerli ganimetler elde edilmiştir. Elde edilen kazanım ve ganimetlerin büyüklüğü bir devlet olarak genişlemeye ve kurumsallaşmaya başlayan Selçuklular için önemli bir kaynak sağlamıştır.

Bizans, Gürcü ve Ermeniler’den oluşan büyük bir imparatorluk ordusuna karşı 1048 yılında Hasan-kale (Pasin) de yapılan savaşta Selçuklu ordusu Bizans’a karşı muazzam bir başarı elde etmiştir. Bu savaşın Selçuklular için siyasi, ekonomik ve askeri kazanımları olmuş aynı zamanda da şehzâde Hasan’ın öcü alınmıştır. Bu savaş sonunda Gürcü prensi Liparites

esir alınmış, Selçuklu ordusu Trabzon'a hatta İstanbul'a 15 günlük mesafe kalıncaya dek bölgeleri yağmalamıştır.

Savaş sonucunda Bizans ile diplomatik ilişkiler kurulmuş, Bizans imparatoru IX. Konstantin'in barış teklifi için gönderdiği heyet kabul edilmiş ve karşılık olarak barış tekliflerini konuşmak üzere İstanbul'a heyet gönderilmiştir. İstanbul'da yapılan barış neticesinde Emeviler döneminde İstanbul'da yaptırılan ve harap bir vaziyete dönmüş olan camii tamir ettirilerek tekrar faaliyeti geçmesi sağlanmış. Camii de hutbede artık Abbasi halifesinin ve Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in adının okunması sağlanmış. Ayrıca Selçuklu hâkimiyet sembolü olarak ok ve yay damgasının caminin mihrabına işlenmesi kararlaştırılmıştır.

Yapılan anlaşmanın bu maddeleri düşünüldüğünde Selçukluların Bizans karşısında elde ettikleri askeri başarılarını siyasi ve dini kazanımlar ile de taçlandırarak bir büyük bir devlet olma adına önemli bir merhale kat etmişlerdir.

Selçukluların elde ettikleri bu başarı daha sonraki yıllarda Anadolu coğrafyasında yürüttükleri askeri faaliyetler için önemli bir güç unsuru oluşturmuştur. Bilhassa 1071 Malazgirt Savaşı'na giden süreçte ve Malazgirt Savaşının kazanılmasında Selçukluların 1048 yılında Hasan-kale de Bizans'a ve mütteliklerine karşı elde ettikleri başarının da önemli bir etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Bu minval üzere düşünüldüğünde 1048 Hasan-kale Savaşı, Türk tarihi ve Anadolu'da Türk varlığının kalıcılığı gibi sonuçları bakımından çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Agacanov, Sergey Grigoreviç (2019). *Oğuzlar* (çev. Ekber N. Necef ve Ahmet Annaberdiyev), İstanbul: Selenge Yayınları.
- Azîmî (2006). *Azîmî Tarihi Selçuklular İle İlgili Bölümler* (çev. Ali Sevim), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bryennios, Nikephoros (2008). *Tarihin Özü* (çev. Bilge Umar), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Honigmann, Ernst (1979). *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (çev. Fikret Işıltan), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- İbnü'l Esîr (1991). *El-Kamil fi't-Tarih C. IX* (çev. Abdülkerim Özaydın), İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- İbnü'l-Cevzî (2014). *El-Muntazam Fi Târîhi'l-Ümem* (çev. Ali Sevim), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Köymen, Mehmet Altay (1976). *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Brosset, Marie Félicité (2003). *Gürcistan Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mateos (2016). *Vakayinâme*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Müverrih Vardan (1937). *Türk Fütühatı Tarihi* (çev. Hırant D. Andreasyan), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Özgüdenli, Osman G. (2013). *Selçuklular I*, Ankara: İSAM.
- Piyadeoğlu, Cihan (2013). “Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal”, *Türkiyat Mecmuası*, 23: 117-143.
- Sevim, Ali ve Erdoğan Merçil (2014). *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Turan, Osman (2003). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yinanç, Mükrimin Halil (2013). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Zonaras, Ioannes (2008). *Tarihlerin Özeti* (çev. Bilge Umar), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.